

ДЕТЕРМІНАНТИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ У НОВІТНІХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЯХ

©2020 СТОРОНЯНЬСКА І. З., БЕНОВСЬКА Л. Я.

УДК 332.01.
JEL: R50; R58

Сторонянська І. З., Беновська Л. Я. Детермінанти економічного зростання регіонів у новітніх економічних теоріях

Жодна з існуючих теорій економічного зростання регіонів не запропонувала можливості для повного розв'язання проблем. Нові реалії сучасності потребують нових наукових підходів до обґрунтування економічного зростання регіонів, пошуку детермінантів, важелів, принципів. Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування економічного зростання регіонів у сучасних умовах і визначення основних детермінантів та принципів зростання. На основі проведення аналізу новітніх теорій економічного зростання регіонів констатовано, що головними детермінантами економічного зростання регіонів у сучасних умовах є людина з її людським капіталом; інновації, що забезпечують прорив; інформатизація всіх соціальних та економічних процесів суспільства. Зроблено зміну в акцентах людського капіталу: якщо в минулому увагу було зосереджено на його освітній компоненті, то в сучасних умовах на передній план виходять знання, талант, креативність. Акцентами в інноваційному розвитку є необхідність симбіозу інновацій та конкурентних переваг територій. Особливістю розвитку регіонів у сучасних умовах є їх орієнтація на внутрішні фактори та механізми господарського розвитку, адже економічне зростання генерується всередині системи. Також відбулося зміцнення акцентів зі сталого розвитку регіонів до інклюзивного, який, окрім екологічної компоненти, враховує необхідність залучення до вирішення проблем розвитку всіх членів суспільства всіх територій. Виділено детермінанти, цілі, принципи та важелі економічного зростання регіонів у розрізі новітніх економічних теорій.

Ключові слова: регіон, економічне зростання, людський капітал, інновації, принципи, детермінанти.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-10-118-127>

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 11.

Сторонянська Ірина Зіновіївна – доктор економічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи, відділ регіональної фінансової політики Інституту регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України (вул. Козельницька, 4, Львів, 79026, Україна)

E-mail: istoron@i.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0237-1409>

Беновська Лілія Ярославівна – кандидат економічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу регіональної фінансової політики, Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України (вул. Козельницька, 4, Львів, 79026, Україна)

E-mail: lbenovska11@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6987-5724>

UDC 332.01.
JEL: R50; R58

Storonyanska I. Z., Benovska L. Ya. The Determinants of Economic Growth of Regions in the Newest Economic Theories

None of the existing theories of economic growth of regions has by now offered any opportunity for a complete solution to the problems. New realities of our time require new scientific approaches to substantiating the economic growth of regions, searching for determinants, levers, principles. The article is aimed at theoretical-methodological substantiation for the economic growth of regions in modern conditions, defining the main determinants and principles of growth. Based on the analysis of the newest theories of economic growth of regions, it is stated that the main determinants of economic growth of regions in today's conditions are a person with its human capital; the innovations that provide a breakthrough; informatization of all social and economic processes of society. A change in the emphasis of human capital has been made: if in the past attention has been focused on its educational component, then in modern conditions, knowledge, talent, creativity come to the fore. The emphasis in innovation development is the need for symbiosis of innovations and competitive advantages of territories. The peculiarity of the development of regions in modern conditions is their orientation to internal factors and the mechanisms of economic development, because economic growth is generated within the system. There was also a shift of emphasis from a stable development of regions to inclusive, which, in addition to the ecological component, takes into account the need to involve all members of society into solving problems of all territories. The determinants, goals, principles and levers of economic growth of regions are allocated in terms of the newest economic theories.

Keywords: region, economic growth, human capital, innovations, principles, determinants.

Fig.: 1. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 11.

Storonyanska Iryna Z. – D. Sc. (Economics), Professor, Deputy Director for Scientific Work, Department of Regional Financial Policy of the Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine (4 Kozelnytska Str., Lviv, 79026, Ukraine)

E-mail: istoron@i.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0237-1409>

Завданням регіональної політики є забезпечення комплексного, збалансованого, рівномірного розвитку територій. Для успішного формування регіональної політики важливим є усвідомлення закономірностей, що визначають сучасні теорії та парадигми регіонального розвитку. У науковій літературі представлено суттєвий перелік теорій, концепцій, моделей регіонального розвитку, який формувався в певний період часу та відповідав реальним його потребам (посткейнсіанські теорії, неокласичні теорії, теорії кумулятивного зростання, теорії конкурентних переваг, суспільні теорії регіоналізму та інші). Проте жодна з існуючих теорій економічного зростання регіонів не запропонувала можливості для повного розв'язання проблем. Нові реалії сучасності потребують нових наукових підходів до обґрунтування економічного зростання регіонів, пошуку детермінантів, важелів, принципів, які мають теоретичну та практичну цінність для розвитку регіонів у сучасних умовах.

Дослідженню теорій економічного зростання регіонів присвячені праці таких зарубіжних і вітчизняних учених: Флорида Р. [1], Сиваш Ю. [2], Снігова О. [3], Мітчелл Р., Егл Б., Вуд Д. (R. K. Mitchell, B. R. Agle, D. J. Wood) [4], Брижко В., Гальченко О., Цимбалюк В. та ін. [5], Маслов А. [6], Іванова О. [8], Малий І., Ємельяненко Л., Дзензелюк К. [9]. Формування регіональної політики в країні потребує обґрунтування теоретичних засад економічного зростання регіонів та пошуку основних важелів, принципів, механізмів зростання в сучасних умовах.

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування економічного зростання регіонів у сучасних умовах та визначення основних детермінантів та принципів зростання.

Особливістю сучасного розвитку регіонів України є те, що, з одного боку, їх економічне зростання відбувається під впливом глобалізаційних процесів, розвитку інформаційного суспільства,

економіки знань, а креативність людського капіталу стає конкурентною перевагою, а з іншого боку – негативний вплив на можливості економічного зростання регіонів чинять фінансові, соціально-економічні кризи, зокрема розгортання глобальної кризи під дією пандемії COVID-19.

Серед сучасних теорій і концепцій, які пропонують розв'язання проблем регіонального розвитку, доцільно зупинитись на таких.

Теорія креативного класу «Homo creativus» авторства Річарда Флориди з'явилася на початку ХХІ століття. Вона пояснює, чому одні регіони, маючи потужний потенціал для розвитку, розвиваються, а інші за таких самих умов – ні. Дослідження переконливо доводять, що технології, компанії, венчурний капітал переміщуються туди, де є концентрація талановитих і креативних людей. Р. Флорида стверджує, що економічний розвиток регіону, який він описує коефіцієнтом креативності, залежить від трьох чинників, трьох «Т»: технології, талант, толерантність. Такі провідні світові технології, як Intel, Apple, Google, Microsoft, Amazon, дозволили місцям їх локації – Кремнієвій долині та Сієтлу – займати перші позиції індексу технологій та демонструвати найвищі показники економічного зростання. Було емпірично доведено істотну кореляцію між показниками технологій і креативним класом. Толерантність у цій теорії розглядається як відкритість до різноманіття. Найбільш ефективно нові ідеї народжуються в місцях, де толерують різні когнітивні стилі, що по'язані з демографічним різноманіттям [1]. Цікавим є підхід, коли технології та таланти розглядаються як фінансові потоки, які, на відміну від сировинних ресурсів, не є прикутими до місця, а можуть пересуватися в місця, які здатні приваблювати й утримувати людей через свою толерантність до різноманіття, відкритість до нового досвіду [2].

Основні засади та механізми економічного зростання регіонів згідно з теорією креативного класу полягають у такому:

- ★ економічне зростання залежить від здатності креативних людей продукувати нові технології;

Дослідження виконано в межах проєкту НФДУ «Фінансові детермінанти забезпечення економічного зростання регіонів і територіальних громад на засадах поведінкової економіки» (реєстраційний номер 2020.02/0215).

- ✦ концентрація креативних людей відбувається в місцях, відкритих для нового досвіду, де панує толерантність;
- ✦ різноманіття;
- ✦ талановиті, креативні люди, як фінансові потоки, здатні «переливатися» в місця, які їх приваблюють;
- ✦ технології, компанії, венчурний капітал переміщуються туди, де є концентрація талановитих і креативних людей (табл. 1).

Основними принципами економічного зростання регіонів згідно з теорією є принцип концентрації високоосвічених, креативних людей; принцип інноваційності розвитку; принцип різноманітності, що означає важливість природного та культурного розмаїття в нашому житті; принцип доступності благ і послуг (рис. 1).

Яскравим прикладом створення нових технологій у місцях концентрації креативного класу є формування та розвиток ІТ-кластерів в Україні. Найбільші ІТ-кластери сформувалися в основних освітньо-наукових і культурних центрах країни – м. Київ, м. Харків, м. Львів, де концентруються провідні науково-дослідні інститути, університети країни, які випускають талановитих молодих спеціалістів, здатних швидко оволодівати новими знаннями, відкритих до нового досвіду та з бажанням реалізувати свій потенціал.

Розвиток креативної економіки потребує на державному рівні підтримки пріоритетних напрямків наукової діяльності, збільшення інвестицій в науку та інноваційну діяльність. Водночас зростає роль регіональних органів влади у формуванні креативного класу. Першочерговим завданням місцевої влади має стати створення сприятливих умов для життєдіяльності креативних молодих людей, формування індустріальних парків, бізнес-інкубаторів для залучення інвесторів, створення інновацій тощо.

Важливим для «притягнення» креативного класу є орієнтація на соціальний клімат. Соціальний клімат можна розглядати як набір інгредієнтів, які оживляють території та роблять їх привабливим для креативного класу. Якщо необхідного соціального клімату немає, креативний клас буде переміщатися до нових місць. [1].

Недоліком теорії є складність у визначенні основних характеристик типового представника креативного класу та методи оцінки креативного класу. Дискусійними є питання сили впливу кре-

ативного класу на формування міст і рух трудового потенціалу.

Концепція «smart-region» є новим підходом до планування на регіональному рівні. У 2010 р. вона була закладена у Стратегію Європи одним із трьох пріоритетів розвитку європейської економіки та є основою для розробки стратегій розвитку вітчизняних регіонів. Розробники концепції – Д. Форей, П. Давід, Б. Холл – заклали базис для розвитку нової парадигми створення конкурентних переваг регіонів на підставі подолання бар'єрів регіонального розвитку на інноваційних засадах.

Суть концепції полягає в необхідності пошуку перспективних напрямів майбутньої спеціалізації регіону, так зване підприємницьке відкриття – знаходження точок регіонального потенціалу для ефективного використання технологій загального призначення з метою зміни виробничої функції конкретних перспективних секторів регіональної економіки [3].

Ідея смарт-спеціалізації полягає у фокусуванні знань та їх поєднанні з обмеженою кількістю пріоритетних видів економічної діяльності. Такий підхід дозволяє регіонам скористатися ефектом передачі знань (*knowledge spillovers*) та використовувати нові знання, що є важливим фактором продуктивності. Головними результатами смарт-спеціалізації є структурні зміни, які відбуваються на основі економічної диверсифікації, пов'язаної виключно з інноваційною діяльністю. Смарт-спеціалізація справедливо визначається як новий підхід до встановлення регіональної спеціалізації, що дозволяє використати економічний та інноваційний потенціали розвитку регіону та унеможливає примусовий (або штучний) вибір будь-якої спеціалізації.

Важливими принципами смарт-спеціалізації є:

- ✦ принцип оптимальності (відображає необхідність вибору з декількох варіантів видів економічної діяльності найкращого);
- ✦ принцип пропорційності розвитку;
- ✦ принцип інноваційності;
- ✦ принцип концентрації ресурсів (передбачає концентрацію інвестицій на невеликій кількості обраних галузей).

Недоліком упровадження смарт-спеціалізації регіонами України є зміщення акцентів з інновацій, винаходів до галузевої пріоритетності та державної підтримки розвитку певних галузей,

Сучасні теорії економічного зростання регіонів: цілі, детермінанти, важелі економічного зростання

Назва теорії, представники	Основні детермінанти економічного зростання регіонів	Цілі	Важелі (фінансові) економічного зростання	Основні засади, механізми	Недоліки теорії та складності реалізації
1	2	3	4	5	6
Теорія креативного класу «Ното creativus» (Р. Флоріда)	Талановиті, креативні люди, технології	Формування креативного класу, що забезпечить інноваційний розвиток	Фінансування освіти впродовж життя; бюджетні видатки на науку; фінансування інновацій, нових технологій; венчурне фінансування; соціальні видатки бюджету та формування соціального клімату в регіоні	Концентрація креативних людей відбувається в місцях, відкритих для нового досвіду, де панує толерантність, різноманіття. Економічне зростання залежить від здатності креативних людей продукувати нові технології; талановиті, креативні люди, як фінансові потоки, здатні «переливатися» в місця, які їх приваблюють. Технології, компанії, венчурний капітал переміщуються туди, де є концентрації талановитих і креативних людей	Складність визначення основних характеристик типового представника креативного класу та методи оцінки креативного класу
Концепція «smart-region» (Д. Форей, П. Давід, Б. Холл)	Знання, винаходи, інноваційний розвиток	Регіональна спеціалізація на інноваційних засадах	Фінансування інновацій; стимулювання створення патентів; інвестиції в пріоритетні види економічної діяльності; використання переваг специфіки, унікальності регіону	Становлення регіональної спеціалізації з урахуванням інноваційних чинників розвитку; посилення знань, інновацій з обмеженою кількістю пріоритетних видів економічної діяльності	Зміщення на практиці акцентів з інновацій, виходів до галузевої пріоритетності та державної підтримки розвитку певних галузей
Теорія інформаційного суспільства (Й. Масуда, Ф. Малул, Ф. Вебстер, Т. Умесао, М. Порат, Дж. Нейсбіт)	Інформація, знання,	Прискорений розвиток за рахунок виробництва та використання інформації, інформаційних технологій	Освітні інвестиції; фінансування освіти впродовж життя; податкове стимулювання ІТ-галузі; сприяння використанню інформаційно-комунікаційних технологій	Соціальні процеси стають прогностичними; рівень знань, а не власність стає визначальним чинником соціальної диференціації; людина стає головним інформаційним ресурсом	Зазіхання на індивідуальну самотність і криза підконтрольності

ЕКОНОМІКА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6
<p>Теорія зацікавлених сторін (Р. Фрімен, М. Кларк-сон, Дж. Пост, Л. Престон, С. Сакс)</p>	Узгодження цілей зацікавлених сторін (стейкхолдерів)	Оптимальне партнерство стейкхолдерів	Інвестиції; податкове стимулювання; доходи та видатки місцевих бюджетів; залучення громадськості до управлінських процесів	Співпраця зацікавлених сторін і гармонізація їх інтересів забезпечує конкурентні переваги регіону; важливо правильно визначити склад зацікавлених сторін, співвідношення їх інтересів	Складність вибору на практиці тих груп стейкхолдерів, які є важливими й саме на чий інтереси потрібно зважати
<p>Теорія ендогенного зростання (П. Ромер, Дж. Беккертіні, С. Бруско, М. Лендел, М. Пайор та ін.)</p>	Внутрішній потенціал розвитку територій	Формування самодостатніх регіонів на засадах наявного соціально-економічного потенціалу регіону	Інвестиції в розвиток на основі локальних переваг, податки, рентні платежі, інвестиції в людський капітал	Економічне зростання забезпечується за рахунок внутрішніх чинників регіону – ресурсів, потенціалу, механізмів господарського розвитку тощо; стимулювання економічного розвитку з урахуванням специфіки та унікальності регіону; ендогенний розвиток передбачає не ізоляцію від зовнішнього середовища, а навпаки – інтеграцію на принципах пріоритетності регіональних інтересів	Фокусування лише на внутрішніх факторах; мінімізація державного втручання в розвиток регіону може призвести до неспроможності системи самостійно виконувати функції
<p>Теорія інклюзивного розвитку (Д. Аджемоглу, Д. Робінсон, Е. Райнерт, Дж. Подеста, З. Бедос, С. Голандер, Р. Райнері та ін.)</p>	Залученість усіх членів суспільства, усіх територій	Забезпечення справедливості та розширення можливості на основі скорочення бідності, розвитку людського капіталу	Інвестиції в людський капітал; соціальні видатки бюджетів	Кожен суб'єкт економіки є важливим, унікальним, цінним для суспільства та має можливість, щоб задовольнити свої потреби; не особистість має пристосовуватися до економічних, соціальних, психологічних та інших проблем, а навпаки – суспільство має створити рівні умови для задоволення потреб кожного члена суспільства	Складність реалізації через обмежені фінансові ресурси держави

Джерело: складено на основі [1–4; 6–8; 10; 11].

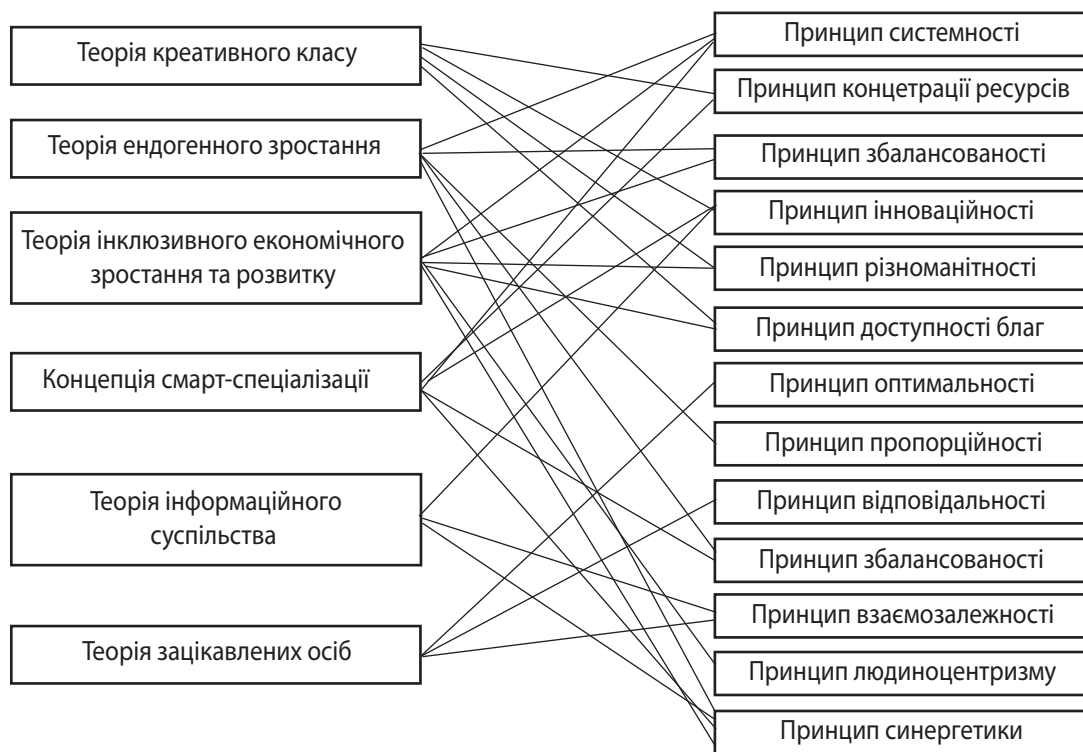

Рис. 1. Принципи в теоріях економічного зростання регіону

Джерело: авторська розробка.

що неприпустимо згідно з європейськими рекомендаціями.

Теорії інформаційного суспільства, інформаційної економіки (Й. Масуда, Ф. Махлуп, Ф. Вебстер, Т. Умесао, М. Порат, Дж. Нейсбіт й ін.) скоріше пояснюють економічний розвиток у цілому, ніж економічне зростання регіонів, оскільки інформаційне суспільство – явище глобальне. Проте водночас із розвитком інформаційного суспільства відбувається процес інформаційного розподілу на локальному, регіональному, національному рівнях. Інформація, доступ до неї має дуже нерівномірний регіональний розподіл.

Представники теорії інформаційного суспільства розглядають інформацію як основний важіль розвитку економіки. Інформаційне суспільство – це суспільство, в якому діяльність людей ґрунтується на використанні послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій і технологій зв'язку [5]. Виробництво та споживання інформації та знань порівнюється з виробництвом і споживанням матеріальних ресурсів, однак має особливості: продукти інформації, знань можуть використовуватися необмеженою кількістю споживачів; використання інформації не зменшує, а збільшує знання. Основними засадами розвитку інформаційного суспільства є «головний інформаційний ресурс –

людина», «соціальні процеси стають прогнаними», «рівень знань, а не власність стає чинником соціальної диференціації».

Основними принципами інформаційного суспільства є:

- ✦ принцип інформатизації економічних і соціальних процесів;
- ✦ принцип інноваційності розвитку;
- ✦ принцип синергетики (підвищення синергії між інформаційно-комунікаційними технологіями та зростанням економіки та добробуту населення).

Розвиток інформаційного суспільства має потужний вплив на розвиток економіки регіону, що проявляється у змінах галузевої структури регіону – випереджаючим зростанням сфери послуг, що обумовлено зростанням попиту на інформацію; зростанням ролі нематеріальних активів регіону; прискореним розвитком регіону, що зумовлюється виникненням глобальної мережі фінансового капіталу та його поєднанням з високими технологіями; відбувається демасифікація виробництва з урахуванням змін попиту та культурного елементу, а також диверсифікація, індивідуалізація, фрагментація праці [6].

Отже, в нових умовах інформатизація забезпечує регіонам створення локальних конку-

рентних переваг і сприяє підвищенню рівня їх конкурентоспроможності.

Теорія зацікавлених сторін (стейкхолдерів), яка вперше була запропонована Робертом Едвардом Фріменом у роботі «Стратегічний менеджмент: концепція зацікавлених сторін», а згодом її доповнена та розроблена М. Кларксоном, Дж. Постом, Л. Престоном, С. Саксом та іншими, є теорією організаційного менеджменту, що допомагає узгодити цілі різноманітних зацікавлених сторін та забезпечити управління на моральному ставленні до зацікавлених сторін. Зацікавлені сторони пропонується ідентифікувати за допомогою трьох ключових ознак: потужність, легітимність та актуальність, які мають динамічний характер, що може змінюватися в часі (наприклад, деякі зацікавлені сторони можуть отримати/втратити владу, легітимність, актуальність) [4]. Співпраця зацікавлених сторін і гармонізація їх інтересів забезпечує конкурентні переваги розвитку.

Теорія зацікавлених осіб працює і на рівні регіону, який має різні групи зацікавлених сторін. Основними стейкхолдерами регіону, інтереси яких необхідно враховувати, виступають органи місцевого самоврядування, населення, громадські організації, підприємницькі структури та інші. Для залучення їх до процесів розвитку регіону доцільно використовувати різні підходи:

- ✦ помірний (ставлення до зацікавлених сторін з повагою);
- ✦ проміжний (залучення деяких зацікавлених сторін до управління);
- ✦ вимогливий (участь зацікавлених сторін у процесах прийняття рішень).

Досягнення розвитку регіону можливе при наявності та поєднанні п'яти елементів: позитивних емоцій, залученості, відносин, значення та досягнення [4].

Основні принципи економічного зростання регіону, згідно з цією теорією, полягають у збалансованості вигод і ризиків для всіх зацікавлених сторін; у відкритості та прозорості відносин; у відповідальності та взаємозалежності. Практична цінність теорії зацікавлених сторін може бути відчутною лише тоді, коли правильно визначено склад зацікавлених сторін, співвідношення їх інтересів, розроблено систему вимірювання та оцінки взаємного впливу різних сторін.

Недоліки теорії зацікавлених сторін полягають у такому: 1) складність вибору на практиці тих груп стейкхолдерів, які є важливими й саме на чий інтереси потрібно зважати, бо кількість зацікавлених сторін регіону є великою; 2) відсутність відповіді на питання – які саме інтереси можна задовольнити при взаємодії стейкхолдерів та якими мають бути механізми реалізації.

Теорія ендегенного зростання (П. Ромер, Дж. Беккатіні, С. Бруско, М. Лендел, М. Пайор та інші). Основоположник теорії ендегенного зростання, Пол Ромер, обґрунтував можливість економічного зростання за рахунок не зовнішніх, а внутрішніх чинників регіону, які визначають довгострокове економічне зростання та є важливішими, ніж механізм ділового циклу чи результати монетарної або фіскальної політики держави, спрямовані на протидію циклічним коливанням [7]. Економічне зростання генерується всередині системи та є результатом внутрішніх процесів. Згідно з теорією механізми економічного зростання полягають у такому:

- ✦ регіон – це система, якій властиві самоорганізованість, самодостатність, саморозвиток;
- ✦ економічне зростання забезпечується за рахунок внутрішніх чинників регіону – ресурсів, потенціалу, механізмів господарського розвитку тощо;
- ✦ стимулювання економічного розвитку слід здійснювати з урахуванням специфіки та унікальності регіону;
- ✦ ендегенний розвиток передбачає не ізоляцію від зовнішнього середовища, а навпаки – інтеграцію на принципах пріоритетності регіональних інтересів.

Серед принципів ендегенного зростання доцільно виділити:

- ✦ принцип взаємозалежності (передбачає взаємозалежність людини та природи на місцевому та глобальному рівнях);
- ✦ принцип регіональної цілісності (обумовлює об'єктивний взаємозв'язок природних, соціальних та економічних процесів та явищ);
- ✦ принцип системності розглядає регіон як сукупність елементів, які перебувають у відношеннях і зв'язках один із одним і утворюють певну цілісність, єдність.

При розробці концепцій регіонального розвитку необхідно враховувати такі положення теорії, як, «регіон – система, що саморозвивається»,

«мотивація регіональних органів до саморозвитку», «мобілізація внутрішніх ресурсів та врахування локальних конкурентних переваг» [8].

Недоліком теорії є фокусування на внутрішніх факторах і недостатня увага до зовнішнього впливу; мінімізація державного втручання в розвиток регіону може призвести до неспроможності системи самостійно виконувати функції.

Теорія інклюзивного економічного зростання та розвитку (Д. Аджемоглу, Д. Робінсон, Е. Райнерт, Дж. Подеста, З. Бедос, С. Голандер, Р. Райнері та ін.). У теорії інклюзивного розвитку враховується той факт, що одного лише параметра «стійкості» для економічного зростання недостатньо, воно повинне бути інклюзивним («всеосяжним»), тобто позитивно позначатися на добробуті якомога ширших верств населення, надавати рівні можливості для реалізації людського потенціалу, незалежно від соціально-економічних умов, статі, місця проживання та етнічної приналежності [9]. В узагальненому розумінні інклюзивний розвиток полягає в необхідності посилення залучення до вирішення проблем розвитку всіх верств населення, а також зростання залученості до розвитку всіх територій. Інклюзивний розвиток передбачає не лише економічне зростання, а й упровадження засад прямої демократії (реалізації громадянських, суспільних, політичних прав) та розподілу суспільних благ (послуг закладів охорони здоров'я, освіти, інфраструктури тощо) із залученням до цього процесу всіх членів суспільства, дбайливе використання природних ресурсів і захист навколишнього середовища.

Основними засадами інклюзивного розвитку є:

- ✦ стимулювання та заохочення людського розвитку, підвищення добробуту населення;
- ✦ зменшення бідності та нерівності;
- ✦ активізація участі окремих груп в управлінні економічними процесами, а не тільки в результатах розподілу;
- ✦ сприяння раціональному використанню природних ресурсів та захисту клімату на глобальному рівні [7].

Головною метою інклюзивного зростання є збільшення ступеня участі всіх громадян у процесі економічного зростання та справедливий розподіл його результатів. Основною ідеєю інклюзивного розвитку є те, що не особистість

має пристосовуватися до економічних, соціальних, психологічних та інших проблем, а навпаки – суспільство має створити рівні умови для задоволення потреб кожного члена суспільства.

Основними принципами інклюзивного розвитку є:

- ✦ соціальна інклюзивність (орієнтована на людину та спрямована на збереження стабільності соціальних систем);
- ✦ людиноцентризм (актуалізація гуманістичних тенденцій і відхід від раціоналізованих прагматичних імперативів);
- ✦ синергетика (підвищення синергії між зростанням економіки та прогресом у стандартах життя);
- ✦ взаємозалежність (передбачає оцінку взаємозв'язку людини та природи на місцевому та глобальному рівнях).

Основними інструментами інклюзивного зростання є:

- ✦ інвестиції в людський капітал;
- ✦ створення нових робочих місць;
- ✦ структурна трансформація;
- ✦ прогресивна податкова політика;
- ✦ соціальний захист;
- ✦ недопущення дискримінації;
- ✦ соціальна інтеграція;
- ✦ сильні інститути та інше.

У контексті розвитку регіонів інклюзивний розвиток сприятиме розвитку депресивних територій через інвестиції в їх розвиток, соціальний захист, територіальне вирівнювання та усунення регіональних диспропорцій, досягнення територіальної єдності країни з позицій рівня економічного розвитку та якості життя.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, слід констатувати, що головними детермінантами економічного зростання регіонів у сучасних умовах є людина з її людським капіталом, інновації, що забезпечують прорив, та інформатизація всіх соціальних та економічних процесів суспільства. Зроблено зміну в акцентах людського капіталу: якщо в минулому було акцентовано на його освітню компоненту, то в сучасних умовах на передній план виходять знання, талант, креативність. Акцентами в інноваційному розвитку є: необхідність симбіозу інновацій і конкурентних переваг територій, що дозволяє їм забезпечити смарт-спеціалізацію, та випереджаючий розвиток. Інформаційні технології в сучасних умовах проникли в усі сфе-

ри діяльності індивідів – економічну, культурну, політичну та інші. Кількість інформації, що збільшується, веде до якісних змін в економіці. Відбувається зростання частки інформаційного (нематеріального, сфери послуг) сектора в зростанні ВВП. Особливістю є те, що під впливом інформаційних технологій відбуваються не лише економічні зміни, але і змінюється соціальна поведінка індивідів.

Особливістю розвитку регіонів у сучасних умовах є їх орієнтація на внутрішні фактори та механізми господарського розвитку, адже економічне зростання генерується всередині системи як прямий результат внутрішніх процесів.

Також відбулося зміщення акцентів зі старого розвитку регіонів до інклюзивного. Інклюзивне зростання, крім забезпечення високих і стабільних темпів зростання економіки та збереження навколишнього середовища, дозволяє забезпечити індивідам рівні можливості для реалізації людського потенціалу незалежно від статі, віку, етнічного походження, місця проживання; побороти бідність і нерівність шляхом залучення всіх громадян у процеси економічного зростання та справедливого розподілу його результатів. Для вирішення проблем розвитку регіонів важливою стає залученість усіх членів суспільства та всіх територій.

Згідно з новітніми теоріями основними принципами економічного зростання регіонів є:

- ✦ принцип системності та регіональної цілісності;
- ✦ принцип людиноцентризму та інклюзивності;
- ✦ принцип концентрації ресурсів, у тому числі високоосвічених, креативних людей;
- ✦ принцип інноваційності розвитку;
- ✦ принцип оптимальності та синергетичності;
- ✦ принцип доступності благ, послуг.

До найважливіших фінансових важелів економічного зростання слід віднести:

- ✦ інвестиції в людський капітал;
- ✦ бюджетне фінансування науки та освіти;
- ✦ фінансування та податкове стимулювання інноваційного розвитку, інформаційно-комунікаційних технологій;
- ✦ інвестиційні та соціальні видатки бюджетів та інші.

Урахування нових вимог, чинників, принципів економічного зростання при формуванні регіональної політики дозволить регіонам пра-

цювати «на випередження» та забезпечити стійке економічне зростання та підвищити рівень добробуту населення. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Флорида Р. Креативний клас. Люди, которые меняют будущее. М. : Манн, Иванов и Фербер, 2015. 384 с.
2. Сиваш Ю. Оцінка креативного потенціалу регіонів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2017. Вип. 15. Ч. 2. С. 117–120. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/15_2_2017ua/27.pdf
3. Снігова О. Розкриття потенціалу смарт-спеціалізації для подолання регіональної структурної інертності в Україні. *Економіка України*. 2018. № 8. С. 75–87.
4. Mitchell R. K., Agle B. R., Wood D. J. Toward a theory of stakeholder identification and salience: Defining the principle of who and what really counts. *Academy of Management Review*. 1997. Vol. 22. No. 4. P. 853–886. DOI: 10.2307/259247
5. Інформаційне суспільство. Дефініції: людина, її права інформація, інформатика інформатизація, телекомунікації, інтелектуальна власність, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція : монографія / В. М. Брижко, О. М. Гальченко, В. С. Цимбалюк та ін. Київ : Інтергал, 2002. 220 с.
6. Маслов А. Теорія інформаційного суспільства як методологічна основа теорії інформаційної економіки. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Економіка»*. 2011. Вип. 123. С. 24–28.
7. Стале ендегенне зростання регіонів України в умовах децентралізації : монографія / за наук. ред. І. З. Сторонянської. Львів, 2019. 501 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20190009.pdf>
8. Іванова О. Ю. Формування потенціалу саморозвитку регіонів України в контексті трансформаційних процесів. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2014. 296 с.
9. Малий І. Й., Ємельяненко Л. М., Дзензелюк К. В. Імплементация концепції інклюзивного розвитку в практику регулювання зайнятості населення. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. DOI: 10.32702/2307-2105-2018.12.13
10. Методологічні основи оцінки рівня капіталізації суб'єктів господарювання : монографія / за наук. ред. М. А. Козоріз. Львів, 2008. 290 с.
11. Управління інноваційними процесами в регіонах : монографія / М. А. Козоріз, Т. С. Смовженко, А. Я. Кузнєцова та ін. Львів, 2006. 263 с.

REFERENCES

Bryzhko, V. M. et al. *Informatsiine suspilstvo. Definitсии liudyna, yii prava informatsiia, informatyka informa-*

- tyzatsiia, telekomunikatsii, intelektualna vlasnist, litsenzuvannia, sertyfikatsiia, ekonomika, rynok, iurysprudentsiia [Information Society. Definitions: Man, His Rights Information, Informatics Informatization, Telecommunications, Intellectual Property, Licensing, Certification, Economics, Market, Jurisprudence]. Kyiv: Intehral, 2002.
- Florida, R. *Kreatyvnyy klass. Lyudi, kotoryye menyayut budushcheye* [Creative Class. People Who are Changing the Future]. Moscow: Mann, Ivanov i Ferber, 2015.
- Ivanova, O. Yu. *Formuvannia potentsialu samorozvytku rehioniv Ukrainy v konteksti transformatsiinykh protsesiv* [Formation of Potential of Self-development of Regions of Ukraine in the Context of Transformation Processes]. Kharkiv: VD «INZhEK», 2014.
- Kozoriz, M. A. et al. *Upravlinnia innovatsiinykh protsesiv v rehionakh* [Management of Innovation Processes in the Regions]. Lviv, 2006.
- Malyi, I. I., Yemelienenko, L. M., and Dzenzeliuk, K. V. "Implementatsiia kontseptsii inkluzyvnoho rozvytku v praktyku rehuliuвання zainiatosti naselennia" [Implementation of the Concept of Inclusive Development in Practice of Regulation of Population Employment]. *Efektivna ekonomika*, no. 12 (2018). DOI: 10.32702/2307-2105-2018.12.13
- Maslov, A. "Teoriia informatsiinoho suspilstva yak metodolohichna osnova teorii informatsiinoi ekonomiky" [The Theory of Information Society as a Methodological Basis of the Theory of Information Economy]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. Seriia «Ekonomika»*, no. 123 (2011): 24-28.
- Metodolohichni osnovy otsinky rivnia kapitalizatsii subiektiv hospodariuvannia* [Methodological Bases for Assessing the Level of Capitalization of Economic Entities]. Lviv, 2008.
- Mitchell, R. K., Agle, B. R., and Wood, D. J. "Toward a theory of stakeholder identification and salience: Defining the principle of who and what really counts". *Academy of Management Review*, vol. 22, no. 4 (1997): 853-886. DOI: 10.2307/259247
- "Stale endohenne zrostannia rehioniv Ukrainy v umovakh detsentralizatsii" [Sustainable Endogenous Growth of Regions of Ukraine in the Conditions of Decentralization]. <http://ird.gov.ua/irdp/p20190009.pdf>
- Snihova, O. "Rozkryttia potentsialu smart-spetsializatsii dlia podolannia rehionalnoi strukturnoi inertnosti v Ukraini" [Smart Specialization Potential Revealing for the Overcoming of Regional Structural Inertness in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 8 (2018): 75-87.
- Syvash, Yu. "Otsinka kreatyvnoho potentsialu rehioniv Ukrainy" [Assessment of Creative Potential of Regions of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo»*. 2017. http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/15_2_2017ua/27.pdf